
Arah Aliran dan Pola Penduduk, Perbandaran dan Pertumbuhan bandar di Semenanjung Malaysia

Oleh

Fauza Abd. Ghaffar

PENGENALAN

Malaysia amnya dan Semenanjung Malaysia khususnya telah mengalami pertambahan penduduk yang pesat sepanjang abad yang lalu. Ini diakibatkan oleh kedua-dua pertambahan semulajadi yang berkait rapat dengan modenisasi dan peningkatan taraf hidup dan juga kemasukkan immigran sejak zaman sebelum penjajahan . Migrasi antarabangsa ini masih penting sehingga hari ini. Malaysia kini mempunyai penduduk yang terdiri dari berbagai kaum dengan ciri-ciri yang agak unik.

Migrasi antarabangsa mempengaruhi struktur serta taburan ruangan penduduk. Migrasi awal daripada Indonesia tidak mempunyai kesan yang besar terhadap taburan penduduk tempatan. Walau bagaimanapun, penduduk daripada negara China dan India yang masuk ke negara ini dengan tujuan tertentu, sebahagian besarnya untuk membekalkan buruh di lombong-lombong ke bijih dan ladang getah serta sektor perkhidmatan awam. Penyaluran kumpulan-kumpulan etnik kepada sektor dan pekerjaan tertentu ini telah menyebabkan pengenalpastian kaum dengan pekerjaan atau kegiatan ekonomi. Oleh kerana

kegiatan ekonomi ditumpukan dikawasan-kawasan tertentu proses ini juga mempunyai kesan ruangan taburan penduduk. Kebanyakan petempatan lombong akhirnya menjadi petempatan bandar yang dikuasai oleh penduduk Cina. Ini memperkuatkan lagi pengenalan kaum dengan kegiatan ekonomi dan memperhebatkan lagi dikotomi bandar-luar-bandar.

Pertambahan dan taburan penduduk tidak boleh dipisahkan daripada pertumbuhan bandar. Penumpuan kegiatan ekonomi di kawasan-kawasan bandar mengakibatkan migrasi luar- bandar ke bandar yang merupakan salah satu daripada pendorong kepada proses perbandaran. Pertambahan penduduk bandar dan kegiatan ekonomi seterusnya membawa kepada pertumbuhan bandar. Kedua-dua proses ini telah berlaku bagi masa yang agak lama dan mempunyai pertalian yang rapat dengan kaum dan pembangunan. Dalam tahun – tahun kebelakangan ini pertumbuhan penduduk dan perbandaran telah melihat pengaruh proses globalisasi yang mempunyai kesan yang besar dan jelas keatas kedua-duanya.

Artikel ini cuba mengesan arah aliran pertumbuhan dan pola taburan penduduk dan perbandaran di negara ini dalam abad yang lalu dan mengenalpastikan ciri-ciri kependudukan dan perbandaran yang telah berubah dan yang masih berterusan.

PERTUMBUHAN DAN TABURAN PENDUDUK DI SEMENANJUNG MALAYSIA

Jadual 1 menunjukkan arah aliran pertumbuhan penduduk Semenanjung Malaysia daripada tahun 1911 hingga 2000. Tidak banyak yang diketahui tentang penduduk pada pada tempoh sebelum abad ke-20. Walau bagaimanapun adalah dianggarkan bahawa penduduk Semenanjung Tanah Melayu telah bertambah daripada lebih kurang 250,000 pada tahun 1800 kepada lebih daripada 14 juta pada tahun 1991 dan 18 juta pada tahun 2000 (Aiken 1982; Malaysia 1991 dan 1996).

Jadual 1. Jumlah dan Kadar pertumbuhan tahunan penduduk Semenanjung Malaysia, 1800-2000.

Tahun	Penduduk	Kadar pertumbuhan tahunan (%)
1800	250,000	-
1911	2,339,051	-
1921	2,906,691	2.2
1931	3,787,758	2.7
1947	4,908,806	1.6
1957	6,278,758	2.6
1970	8,809,557	2.6
1980	11,426,613	2.7
1991	13,127,763	2.5
2000	18,061,900	2.6

Sumber: Aiken (et al) 1982; Malaysia 1991 dan 1996

Di samping pertambahan jumlah penduduk, dalam lebih kurang 200 tahun yang lepas, Semenanjung Malaysia telah juga melihat beberapa perubahan radikal dalam komposisi penduduk akibat daripada pembentukan masyarakat majmuk. Sama penting juga adalah kemunculan penumpuan wilayah mengikut kaum yang berkait rapat dengan tujuan-tujuan ekonomi tertentu. Fenomena ini adalah kesan langsung sejarah serta usaha-usaha perancangan pembangunan yang dijalankan. Sejarah pertumbuhan penduduk di negara ini boleh dibincangkan mengikut beberapa fasa dan dalam artikel ini sejarah kependudukan Semenanjung Malaysia akan dibahagikan kepada lima fasa. Setiap fasa ini dicirikan oleh faktor-faktor yang berbeza yang mempengaruhi pertumbuhan penduduk.

ERA PRA KOLONIAL

Penghuni paling awal di Semenanjung Tanah Melayu adalah Orang Asli. Jumlah penduduk Orang Asli adalah kecil tetapi sejak tahun 1911 telah bertambah daripada 30,000 kepada 43,900 pada 1960, 53,000 pada 1970 dan 98,498 atau 0.7 peratus penduduk negara pada tahun 1991 (Jabatan Perangkaan 1991). Penduduk Orang Asli terdiri daripada tiga kumpulan utama iaitu, Negritol,

Senoi dan Jakun atau Proto Melayu. Setiap satu suku kaum ini terdapat di kawasan-kawasan tertentu dan mengamalkan kegiatan ekonomi yang mudah serta dicirikan oleh perilaku sosial yang distintif. Suku kaum Negrito merupakan yang tertua dan terdapat di kawasan terpencil di bahagian utara Semenanjung, dimana mereka hidup sebagai pemburu dan pengumpul. Kaum Senoi pula didapati di lembah-lembah Banjaran Utama dan Timur dan mengamalkan kegiatan pertanian pindah. Kaum Jakun pula, terhad pada bahagian-bahagian selatan negara. Petempatan kekal yang paling awal didirikan oleh kaum Melayu-Deutro yang datang daripada Tanah Besar Asia, menolak kaum Jakun ke bahagian pedalaman dan mendirikan petempatan mereka di sepanjang pantai dan sungai. Pada hari ini, sebahagian besar penduduk Orang asli telah diserap masuk ke dalam komuniti Melayu.

ERA PERHUBUNGAN SERANTAU

Fasa ini bermula dengan perhubungan perdagangan dengan dunia luar yang mengakibatkan pertembungan Tanah Melayu dengan tiga ugama terutama di dunia iaitu Buddhisme, Hinduisme dan Islam. Pertembungan ini meninggalkan kesan yang kekal kepada penghuni serta warisan budaya mereka. Adalah dianggarkan bahawa kadar pertumbuhan penduduk pada fasa ini adalah perlahan.

ERA PENJAJAHAN

Fasa ini bermula dengan pembentukan pemerintahan British di Pulau Pinang pada tahun 1786 berterusan sehingga Perjanjian Anglo-Belanda pada tahun 1824 dan berakhir pada masa Perang Dunia Pertama apabila semua negeri di Semenanjung Tanah Melayu jatuh ke bawah pemerintah British. Walaupun kerajaan British pada mulanya berminat dan terlibat hanya dalam kegiatan perdagangan, empat puluh tahun yang terakhir fasa ini melihat kemasukan buruh dari negara China dan India secara besar-besaran. Proses ini menandakan permulaan penduduk berbilang etnik dan pengenalpastian ruang dan ekonomi dengan kaum etnik yang diakibatkan oleh penyaluran penduduk migran kepada sektor ekonomi yang berbeza di kawasan-kawasan tertentu.

Pada peringkat awal fasa ini, migran India tiba sebagai pedagang, buruh serta banduan dan sepoy dan sesetengah mereka mula bertempat di Pulau Pinang dan Singapura. Pada pihak yang lain, kebanyakan migran Cina terlibat dalam penanaman tanaman kontan atau bekerja sebagai peniaga, pedagang dan buruh.

Seperti migran India, mereka bertumpu juga di Pulau Pinang dan Singapura dan sedikit di Melaka. Walau bagaimanapun, melalui masa dalam abad ke-19, migran Cina mula bekerja di lombong bijih di negeri Perak, Selangor dan Sungei Ujong. Berikutnya beberapa kem perlombongan berkembang menjadi petempatan kecil di Ipoh dan Kuala Lumpur yang kemudiannya menarik lebih ramai migran China. Ketidakupayaan sistem Feudal Melayu menangani kemasukan secara besar-besaran pelombong Cina membawa kepada permusuhan dan pergaduhan dan kemudiannya perang sivil antara mereka. Ini membawa kepada campur tangan British pada tahun 1874 dan membuka jalan kepada pemerintahan British ke seluruh Semenanjung. Campur tangan British juga memberi jalan kepada kemasukan kegiatan ekonomi terutamanya di kawasan dataran pantai Barat Semenanjung, proses yang bergantung pada immigrasi masuk buruh dari negara India dan China. Ini telah mengakibatkan kemasukan besar-besaran orang Cina, India dan juga Indonesia ke Semenanjung Tanah Melayu.

Telah dianggarkan bahawa terdapat lebih kurang 5 juta immigran Cina pada akhir abad ke-19 (Aiken et al 1982). Walau bagaimanapun, pada awal abad ke-20, adalah dianggarkan bahawa lagi 2 juta immigran Cina masuk ke negara ini (Saw 1982). Immigran Cina yang pada mulanya bekerja di lombong bijih telah pada masa ini mempelbagaikan asas pekerjaan mereka untuk bekerja di ladang getah dan juga sebagai pedagang, peniaga runcit serta orang tengah. Immigrasi Cina berkait rapat dengan ekonomi perladangan dan pertambahan bilangan mereka selaras dengan perkembangan sektor perladangan getah. Di samping imigran Cina dan India, immigran daripada pelbagai bahagian Indonesia bertempat sepanjang pesisiran pantai kawasan dataran.

Sehingga akhir fasa ini, masyarakat majmuk di Semenanjung Tanah Melayu telah muncul, dan disokong oleh ekonomi getah dan timah pada satu pihak dan sektor saradiri di pihak yang lain. Masyarakat ini dicirikan oleh penumpuan ruangan pelbagai kaum etnik di bahagian yang berbeza dan dikait rapatkan dengan kegiatan ekonomi yang berbeza.

FASA PERTAMBAHAN SEMULAJADI

Fasa ini melihat kesinambungan kemasukan buruh tetapi pengaruhnya terhadap pertumbuhan penduduk adalah berkurangan. Kesan-kesan daripada kemelesetan ekonomi dunia pada awal tahun-tahun 1920-an dan 1930-an menghadkan peluang-peluang pekerjaan dan mengakibatkan aliran keluar immigran daripada

Semenanjung Tanah Melayu. Pada tahun 1930, Ordinan Had Immigrasi (Immigration Restriction Ordinance) diperkenalkan untuk menyekat immigrasi langsung ke negeri-negeri Perak, Selangor, Negeri Sembilan dan Pahang dan juga untuk menghadkan kuota bilangan buruh lelaki ke negeri-negeri Selat (Saw 1982). Dengan itu semasa tempoh tersebut, sebab utama pertambahan penduduk mula berubah daripada immigrasi kepada pertumbuhan semulajadi. Pertumbuhan penduduk perempuan yang telah memperbaiki nisbah jantina penduduk juga merupakan penyebab kepada pertumbuhan semulajadi.

Kadar kelahiran yang tinggi bersama dengan pengurangan kadar kematian dalam tempoh diantara 1947 hingga 1970 mengakibatkan kadar pertumbuhan semulajadi penduduk yang tinggi. Penurunan kadar kematian serta pertumbuhan jangka hayat adalah kesan langsung daripada pembaikan kemudahan perubatan, keadaan sanitasi persekitaran dan peningkatan taraf kehidupan. Pada masa ini pertumbuhan penduduk di Malaysia adalah diantara yang tertinggi di dunia. Menjelang tahun-tahun 1950-an, pengaruh pertumbuhan semulajadi keatas pertumbuhan adalah lebih besar daripada pengaruh immigrasi pada tahun-tahun 1920-an. Sehingga tahun 1970-an, kesan-kesan pengaruh immigrasi terhadap penduduk negara ini hanya dilihat dalam komposisi penduduknya.

Mengikut banci penduduk pada tahun 1970, penduduk Semenanjung Malaysia berjumlah 8.8 juta orang. Kadar pertumbuhan penduduk pada masa itu dianggarkan 2.6 peratus setahun (Aiken, 1982). Pertumbuhan penduduk sebahagian besarnya diakibatkan oleh pertumbuhan semulajadi yang berkait dengan pengurangan kadar kematian dan peningkatan kadar kelahiran. Arah aliran ini berterusan sepanjang 1970-an sehingga 1980 apabila banci tahun itu menunjukkan bilangan penduduk berjumlah 10 juta dan kadar pertumbuhan penduduk adalah pada kadar yang lebih tinggi, iaitu 2.7 peratus setahun. Pada tahun-tahun 1980-an, kadar pertumbuhan penduduk adalah rendah sedikit berbanding dengan dekad sebelumnya dan jumlah penduduk pada tahun 1991 adalah 13.1 juta. Pengurangan kadar pertumbuhan penduduk mencerminkan penurunan kadar kesuburan dan kelahiran yang berkait dengan tahap pendidikan yang lebih tinggi, pertumbuhan perbandaran, perkahwinan yang lewat dan peningkatan tahap kehidupan. Arah aliran kadar pertumbuhan perlahan ini berterusan dalam tahun 1990an dimana penduduk Semenanjung Malaysia telah mencapai 18 juta pada tahun 2000.

PERKEMBANGAN MASA DEPAN

Penduduk Malaysia keseluruhannya adalah 23 juta pada tahun 2000 dan dijangka mencapai 32 juta pada tahun 2020, dimana kira-kira 4/5 daripada penduduk ini akan bertumpu di Semenanjung Malaysia (Malaysia 1996). Pertumbuhan penduduk dijangka berkurangan pada masa depan dengan kadar lebih kurang 2.0 peratus setahun dalam tempoh 1991 hingga 2020. Adalah dijangka bahawa kadar kesuburan dan kelahiran akan terus dikawal akibat pengaruh faktor-faktor seperti, tahap pendidikan yang lebih tinggi, pertambahan kadar perbandaran dan ciri masyarakat dan penduduk mewah.

PERKEMBANGAN TABURAN PENDUDUK SEMENANJUNG MALAYSIA

Gambaran awal taburan penduduk negara ini didapati daripada dokumen-dokumen sejarah yang menunjukkan bahawa masyarakat Melayu tempatan abad ke-18 sebahagian besarnya adalah nelayan dan petani. Mereka tinggal di sepanjang pesisiran pantai dan tebing sungai di kawasan pedalaman yang berhutan atau di sepanjang pantai yang tidak mempunyai penduduk.

Taburan penduduk mula berubah pada pertengahan abad ke-19. Perkembangan lombong-lombong bijih di negeri-negeri Perak, Selangor dan Negeri Sembilan telah menarik penduduk ke petempatan-petempatan lombong di negeri-negeri tersebut yang secara perlahan berkembang menjadi petempatan bandar. Pada masa ini terdapat juga kemunculan kelompokan penduduk di ladang-ladang gambir, lada hitam, gula dan kopi (Jackson, 1965). Satu lagi peristiwa penting pada lewat abad ke-19 dan awal abad ke-20 yang mempunyai implikasi keatas taburan penduduk adalah pengenalan getah sebagai tanaman ladang. Perkembangan ini mengakibatkan kemasukan buruh daripada India secara besar-besaran. Jaluran ladang getah bertumpu di sepanjang dataran dan di bahagian barat Semenanjung dan dipengaruhi oleh faktor-faktor fizikal, letakan serta ekonomi. Di sebaliknya, negeri-negeri di Pantai Barat yang kurang ketersampaian dan mempunyai sebahagian besar penduduk petani Melayu semakin mengalami kemerosotan. Ini telah mengakibatkan perbezaan yang amat jelas diantara negeri-negeri ini dan membawa kepada dikotomi timur-barat dari segi taburan ruangan dan etnik penduduk yang berbagai kaum ini.

TABURAN PENDUDUK ANTARA NEGERI-NEGERI

Satu gambaran yang lebih jelas tentang taburan ruangan penduduk telah mula didapatkan dengan banci yang pertama pada tahun 1911. Buat pertama kalinya, taburan penduduk mengikut negeri digambarkan dan ini telah membolehkan perubahan yang berlaku di antara tahun-tahun banci di tunjukkan (Jadual 2). Taburan penduduk berbeza di antara negeri-negeri dan dipengaruhi oleh berbagai faktor seperti keluasan negeri, ciri-ciri geografinya, latar belakang sejarah, jenis kegiatan ekonomi yang ada dan dasar kerajaan yang berkaitan dengan penempatan semula penduduk.

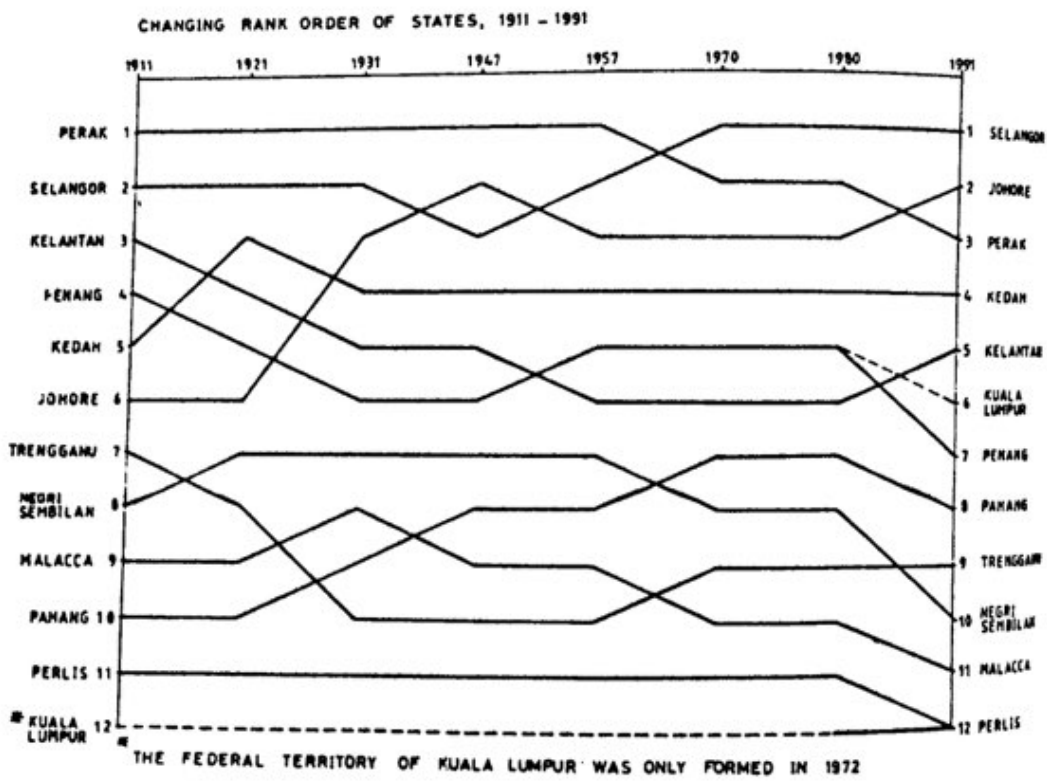
Jadual 2. Taburan Penduduk mengikut Negeri 1911-1991 (%)

Tahun/ Negeri	1911	1921	1931	1947	1957	1970	1980	1991
Selangor	12.6	13.6	14.1	14.5	16.2	18.5	13.0	16.2
Wilayah Pers. K.L.	-	-	-	-	-	-	8.4	8.1
Perak	21.4	21.0	20.7	19.4	19.4	17.8	15.9	13.3
Johor	7.7	9.7	13.3	15.0	14.8	14.5	14.4	14.7
Kedah	10.5	11.5	11.3	11.3	11.2	10.5	9.9	9.2
Pulau Pinang	11.1	10.1	9.0	9.1	9.1	8.8	8.2	7.5
Kelantan	12.2	10.6	9.6	9.1	8.5	7.8	7.9	8.4
Pahang	5.1	5.0	4.8	5.1	5.0	5.7	7.0	7.3
N. Sembilan	5.6	6.5	6.2	5.0	5.8	5.5	5.0	4.9
Terengganu	6.6	5.3	4.7	4.6	4.4	4.6	4.8	5.5
Melaka	5.3	5.3	4.9	4.9	4.6	4.4	4.1	3.6
Perlis	1.4	1.4	1.3	1.4	1.4	1.4	1.3	1.3
Jumlah	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Dari segi sejarah, penduduk Semenanjung ini telah bertumpu di negeri-negeri Pantai Barat. Proporsi penduduk dinegeri-negeri tersebut telah bertambah daripada 76 peratus pada 1911 kepada 79 peratus pada 1921, 81 peratus pada 1947 dan hampir 83 peratus pada 1957. Walau bagaimanapun, sejak tahun 1970an, proporsi ini telah menurun sedikit kepada 82 peratus pada 1970, 80 peratus pada 1980 dan 78 peratus pada 1991. Arah aliran ini mencerminkan pelbagai usaha kerajaan dalam menggalakkan pembangunan negeri pantai timur dan sekaligus untuk menghadkan migrasi keluar daripada negeri-negeri tersebut. Negeri-negeri yang mempunyai proporsi penduduk yang tinggi pada 1911 adalah

Perak (21.4%), Selangor (12.6 %), Kelantan (12.2%), Pulau Pinang (11.1%) dan Kedah (10.5 peratus) (Saw 1982). Melalui masa terdapat perubahan secara perlahan dalam proporsi penduduk negeri-negeri kerana perbezaan kadar pertumbuhan penduduk antara negeri. Daripada penumpuan awal di bahagian utara dan tengah negara, penduduk bergerak secara perlahan ke bahagian selatan dan juga timur.

Perubahan dalam taburan penduduk berkait secara rapat dengan tahap pembangunan ekonomi negara ini. Apabila timah merupakan kegiatan ekonomi utama, pada bahagian kedua abad ke-19, penduduk cenderung bertumpu di bahagian utara dan tengah negara. Apabila industri getah menjadi lebih penting daripada timah, penduduk cenderung pula bergerak ke selatan terutamanya ke Johor. Pengeluaran getah dan perkembangan industri yang berkait dengan tanaman ini telah menjadikan negeri Johor sebagai negeri perindustrian dalam tahun-tahun 1970-an. Pempelbagaian ekonomi dan penekanan keatas pembangunan tanah sejak awal tahun 1960-an meneruskan pergerakan penduduk ke selatan dan ke timur Semenanjung. Walaupun pada masa ini terdapat tanda-tanda penyebaran taburan penduduk, kepentingan kawasan-kawasan utara, tengah dan barat tidak dapat dinafikan. Kedua-dua negeri Perak dan Selangor telah lama merupakan negeri yang mempunyai paling ramai penduduk. Negeri-negeri ini adalah negeri pengeluar timah yang utama disamping kegiatan pertanian dan perbandaran. Negeri Selangor mengatasi Perak dari segi penduduk sejak tahun 1960-an, dan menjadi negeri yang mempunyai paling ramai penduduk. Perak merupakan negeri yang kedua sehingga tahun 1980 dan pada tahun 1991 telah diatasi oleh Johor. Perkembangan kegiatan pembuatan dan perdagangan di semua negeri-negeri ini telah meningkatkan bilangan migrasi masuk. Tempoh 1970-80 melihat hanya sedikit perubahan dalam susuntara negeri-negeri dari segi penduduk. Walau bagaimanapun, perubahan mula berlaku pada tahun-tahun 1980an, dan ini merupakan tanda-tanda kearah keseimbangan taburan penduduk di negara ini (Rajah 1).

Rajah 1. Perubahan susuntara Negeri-Negeri mengikut penduduk 1911-1991

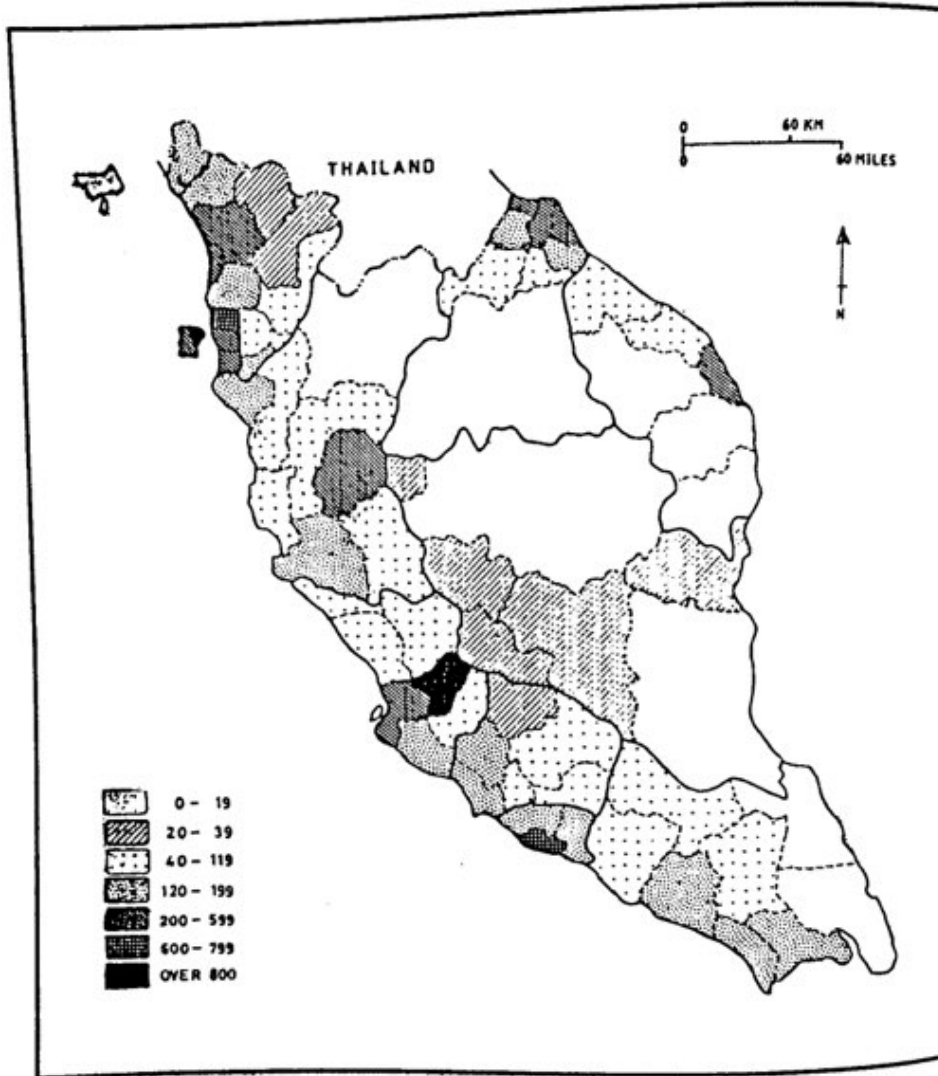
Gambaran taburan penduduk yang lebih jelas boleh didapati dengan menganalisis kepadatan penduduk negeri-negeri di Semenanjung Malaysia (Jadual 3).

Jadual 3. Kepadatan Penduduk mengikut Negeri 1947-2000 (org/km persegi)

Negeri/Tahun	1947	1957	1970	1980	1991
Selangor	89	127	199	485	305
Wilayah Persekutuan					
Kuala Lumpur	-	-	-	-	4712
Perak	45	58	75	83	95
Johor	39	49	67	83	95
Kedah	39	49	67	83	115
Pulau Pinang	59	74	101	114	145
Kelantan	432	554	751	872	1097
Pahang	7	9	14	21	30
N.Sembilan	40	40	72	83	103
Terengganu	17	21	31	40	63
Melaka	145	176	245	271	327
Perlis	88	114	152	182	239
Semenanjung Malaysia	37	48	67	83	114

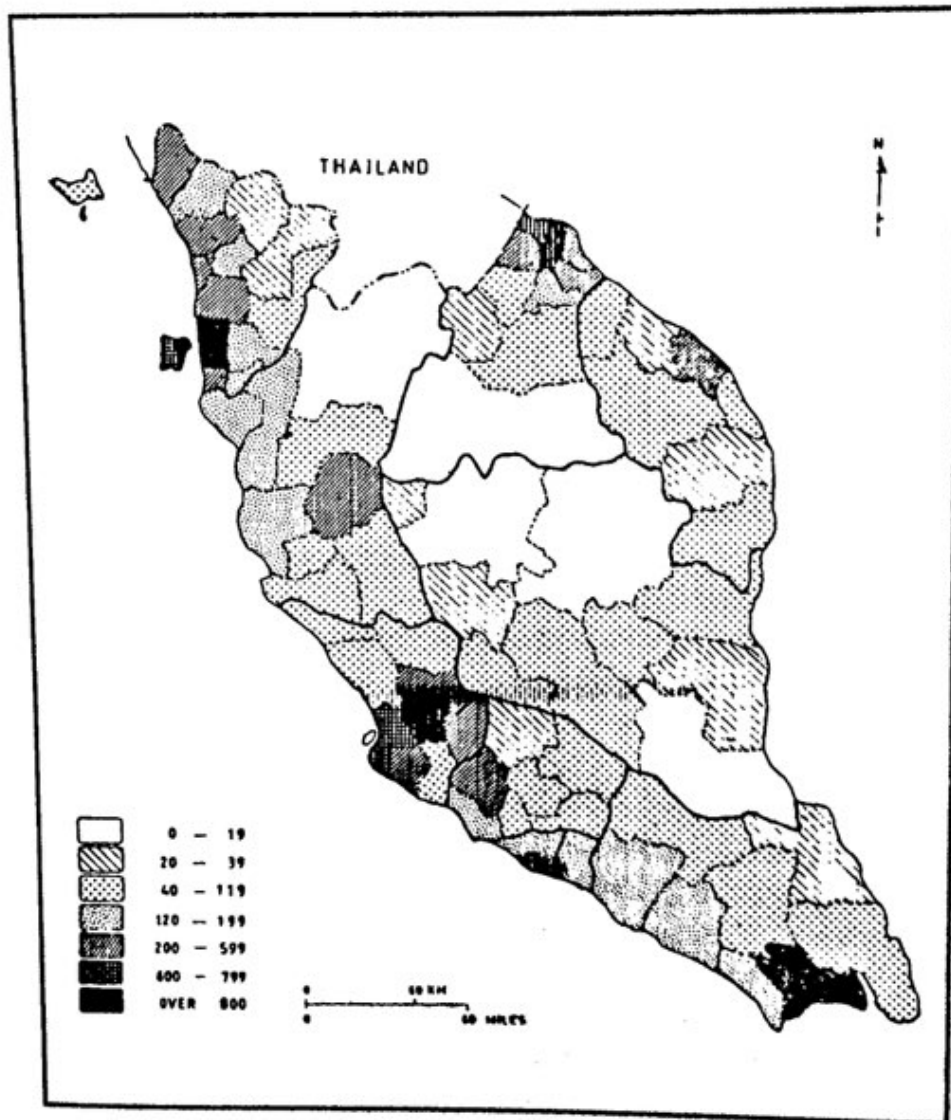
Sumber: United Nations 1986, Kerajaan Malaysia 1991

Jadual 3 menunjukkan bahawa, pada tahun 1947, kepadatan penduduk adalah tinggi di negeri-negeri Pulau Pinang, Melaka dan Selangor. Pola ini adalah akibat kedua-dua faktor sejarah dan ekonomi. Walaupun terdapat pertambahan dalam kepadatan penduduk dalam kebanyakan negeri penumpuan di beberapa negeri terutamanya di negeri-negeri pantai barat Semenanjung masih jelas dan kekal. Gambaran taburan penduduk yang lebih terperinci dan jelas boleh didapati daripada analisis kepadatan mengikut daerah-daerah. Rajah 2 menunjukkan bahawa berdasarkan kepadatan penduduk mengikut daerah, dua Jaluran penumpuan penduduk boleh dikenalpasti, satu di sepanjang dataran rendah Pantai Barat dan satu lagi bertumpu di sekitar Dataran Kelantan dan Trengganu di Pantai Timur. Zon pantai barat meliputi keseluruhan Semenanjung dan pada tahun 1970 zon ini mengandungi kira-kira 78 peratus daripada penduduk Semenanjung Malaysia dengan purata kepadatan penduduk kira-kira 142 orang bagi setiap kilometer persegi. Di sebaliknya, zon pantai timur mengandungi hanya 9 peratus daripada penduduk Semenanjung Malaysia.

Rajah 2. Kepadatan penduduk mengikut Daerah 1970

Dekad 1970-80 telah menyaksikan pembangunan sosio-ekonomi yang agak pesat serta pelaksanaan beberapa program pembangunan wilayah. Projek-projek yang berskala besar ini telah menggalakkan perpindahan penduduk luar bandar ke negeri-negeri pantai timur iaitu, Pahang, Kelantan dan Trengganu. Aliran perpindahan penduduk ke timur ini berterusan sehingga tahun 1990 dan ini telah mengakibatkan taburan penduduk yang lebih seimbang (Rajah 3).

Rajah 3. Taburan penduduk mengikut daerah 1991

Adalah jelas bahawa, taburan penduduk di Semenanjung Malaysia telah dipengaruhi oleh banyak faktor termasuk faktor geografi, sejarah dan juga penyiaran pembangunan serta dasar kerajaan. Penduduk pada awalnya bertumpu ditempat-tempat yang mempunyai sumber semulajadi yang kemudiannya berkembang menjadi pusat-pusat kegiatan ekonomi. Dengan pembangunan, penduduk mula menyibar ke seluruh Semenanjung tetapi penumpuan di beberapa bahagian negara kekal. Dasar dan program-program wilayah yang dilaksanakan sejak tahun-tahun 1970-an mempunyai kesan yang penting terhadap taburan penduduk. Strategi pembangunan tanah dan sumber yang melibatkan pembukaan tanah secara besar-besaran adalah penting dalam memindahkan penduduk daripada satu negeri kepada yang lain. Pelaksanaan strategi pusat pertumbuhan serta pembangunan bandar-bandar baru juga menggalakkan perbandaran penduduk amnya dan penduduk Melayu khususnya.

TABURAN BANDAR-LUAR BANDAR

Dari perspektif bandar-luar bandar, taburan penduduk juga telah mengalami perubahan yang jelas. Penduduk Semenanjung Tanah Melayu pada asasnya adalah penduduk luar bandar dan pola ini kekal sehingga tahun 1970-an. Walau bagaimanapun, penduduk bandar telah bertambah secara berterusan terutamanya selepas tahun 1970 (Jadual 4). Pertumbuhan penduduk bandar dipengaruhi oleh beberapa faktor. Sebelum perang Dunia Kedua, pertumbuhan penduduk bandar adalah akibat immigrasi antarabangsa apabila imigran-imigran cenderung bertumpu sebahagian besarnya di bandar-bandar, yang pertumbuhannya dikaitkan oleh kegiatan perdagangan, timah dan getah. Pada tempoh antara banci yang pertama selepas Perang Dunia Kedua iaitu di antara 1947-57, peristiwa Darurat dan pembangunan "Kampung-Kampung Baru" di pinggiran petempatan bandar yang wujud telah menyebabkan pergerakan secara besar-besaran penduduk daripada kawasan luar bandar ke bandar bagi tujuan keselamatan. Sejak tempoh itu migrasi secara spontan telah menjadi faktor pendorong pertumbuhan bandar yang lebih penting. Dasar Ekonomi Baru yang mula dilaksanakan pada tahun 1971 mempunyai tujuan merapatkan jurang ketakseimbangan ekonomi diantara kaum telah mengakibatkan pembangunan industri –industri moden, pembangunan pusat-pusat pertumbuhan dan penggalakkan migrasi penduduk dari pada kawasan luar-bandar ke bandar adalah penting dalam mencapai keseimbangan ekonomi dan juga penghapusan pengenalan kaum dengan lokasi

dan pekerjaan penduduk. Tempoh di antara 1970 hingga 1990 adalah tempoh di mana negara mengalami perbandaran, pertumbuhan bandar dan pembangunan sosial dan ekonomi yang pesat.

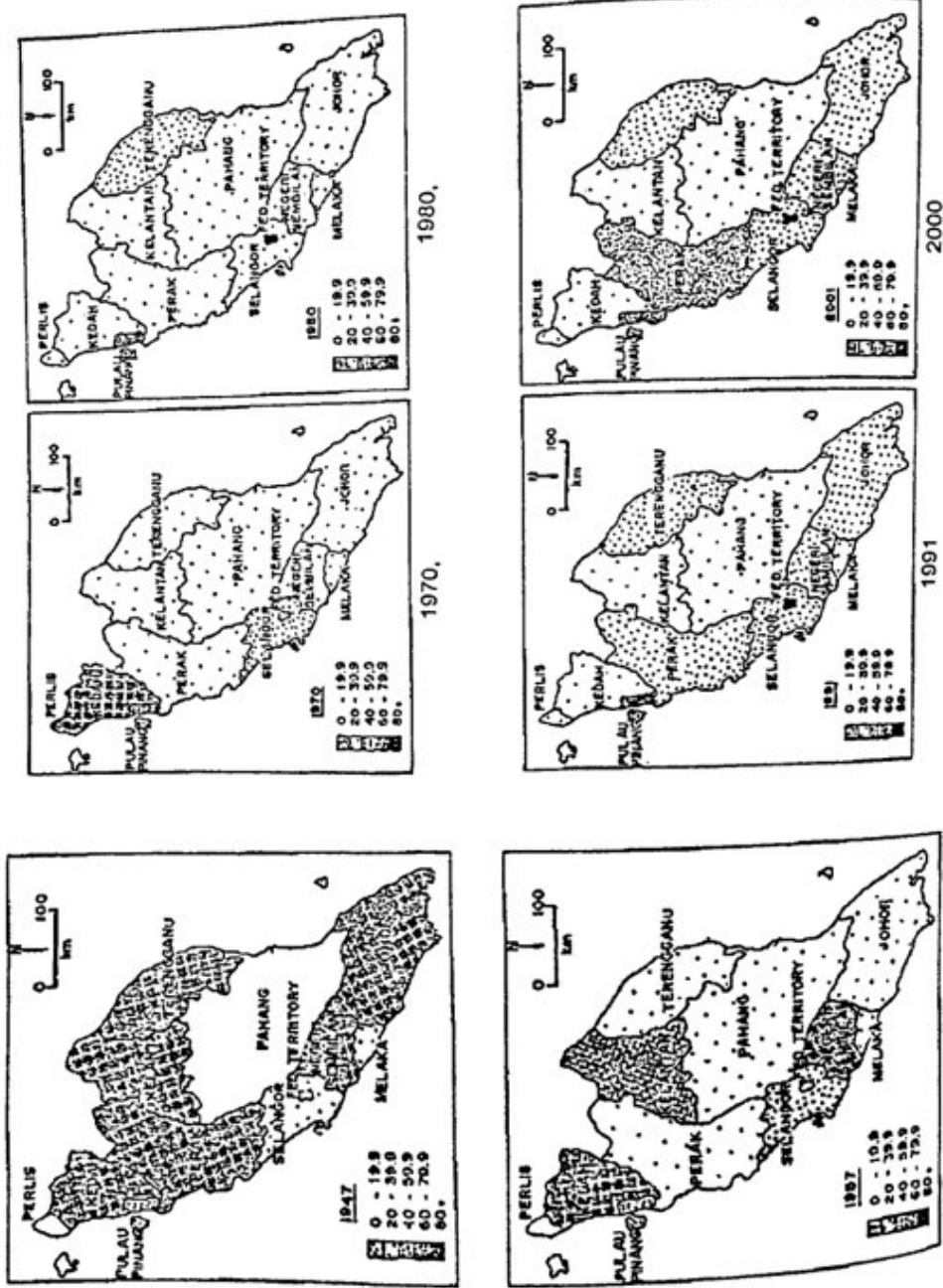
Jadual 4. Penduduk Bandar di Semenanjung Malaysia 1911-1991

Tahun	Penduduk Bandar '000	Proporsi (%)
1911	250,273	10.7
1921	406,936	14.0
1931	570,513	15.1
1947	929,928	18.9
1957	1,666,969	26.6
1970	2,530,433	28.7
1980	4,304,000	37.7
1991	6,527,000	49.7

Sumber: United Nations 1982; Kerajaan Malaysia 1986.

PERBANDARAN DAN PERTUMBUHAN BANDAR 1911-1990AN

Pola perbandaran antara negeri berbeza dan berubah melalui masa (Rajah 4). Secara keseluruhannya, semua negeri di Semenanjung Malaysia telah mengalami pertambahan kadar perbandaran di antara tahun 1947 dan tahun 2000. Pada tahun 1947, hanya terdapat tiga buah negeri iaitu Pulau Pinang, Selangor dan Melaka dimana penduduk bandar adalah daripada lebih 20 peratus dari jumlah penduduknya. Kesemua negeri-negeri ini adalah negeri Pantai Barat dan merupakan pusat-pusat ekonomi atau pentadbiran pada masa itu. Pada tahun 1957, penduduk bandar bertambah menjadi lebih daripada 20 peratus di tiga buah negeri lagi iaitu Perak, Pahang dan Johor. Pulau Pinang kekal sebagai negeri yang mempunyai penduduk bandar yang paling ramai diikuti oleh Selangor.

Rajah 4. Pola Perbandaran antara negeri-negeri Semenanjung Malaysia 1947-2000

Dalam tempoh di antara 1957-70, tempo perbandaran di hampir semua negeri menjadi perlahan dan negatif di sesetengah negeri iaitu Kedah, Pulau Pinang dan Pahang. Di kedua-dua negeri di utara Semenanjung Malaysia, pengurangan penduduk bandar berlaku dengan berakhirnya tempoh darurat apabila penduduk kembali ke kawasan luar bandar, sementara di Pahang ini dikaitkan dengan pembukaan tanah secara besar-besaran yang membawa penduduk masuk daripada dalam dan luar negeri dan pertambahan penduduk di luar bandar serta pengurangan penduduk bandar. Negeri-negeri Kelantan dan Terengganu di Pantai Timur mengalami tempo perbandaran yang tinggi pada masa itu, akibat daripada pertumbuhan petempatan-petempatan bandar di kedua-dua buah negeri itu. Tempo perbandaran yang perlahan ini berterusan sehingga tempoh 1970-80 dan akibatnya perbezaan tahap perbandaran diantara negeri-negeri Pantai Barat dan Pantai Timur dikurangkan. Ini adalah sebahagian besarnya berkait dengan pelbagai program sosio-ekonomi di bawah Dasar Ekonomi Baru yang telah menggalakkan perbandaran melalui strategi pembangunan wilayah nya.

Tempoh berikutnya iaitu 1980-90 menyaksikan kepesatan tempo perbandaran di semua negeri terutamanya di negeri-negeri yang maju. Negeri-negeri ini mengalami perbandaran " dalam wilayah" dengan pertumbuhan pusat-pusat bandar dalam lingkungan sesebuah koridor pembangunan seperti Wilayah Lembah Kelang, terutamanya di Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Pola perbandaran semasa ini dijangka telah dan akan meluaskan semula jurang tahap perbandaran di antara negeri-negeri di Semenanjung Malaysia terutamanya di antara negeri maju dan negeri yang kurang maju.

PERBANDARAN MENGIKUT KUMPULAN ETNIK

Malaysia dan Semenanjung Malaysia khususnya mempunyai penduduk yang berbagai etnik. Komposisi etnik ini mempunyai perhubungan yang penting dengan strategi pembangunan negara. Penduduk dan pertumbuhan bandar adalah akibat perkembangan kegiatan ekonomi dan dipengaruhi oleh kedatangan kumpulan-kumpulan penduduk asing yang bertumpu di pusat-pusat pengeluaran yang kemudiannya berkembang menjadi bandar-bandar. Penduduk tempatan bertumpu di kawasan luar bandar dan terlibat dalam kegiatan ekonomi saradiri. Fenomena

ini telah mengakibatkan ketidakseimbangan yang luas dari segi pembangunan sosio-ekonomi di antara kawasan bandar dan luar bandar. Dasar Ekonomi Baru telah di laksanakan untuk mengatasi masalah tersebut telah agak berjaya menyusun semula masyarakat kedua-dua dari segi pekerjaan dan tempat tinggal. Dasar ini telah mengakibatkan bukan saja taburan semula penduduk, tetapi juga menambahkan penglibatan penduduk Melayu dalam kegiatan ekonomi bandaran (Jadual 5)

Adalah jelas bahawa sebelum tahun 1980, walaupun penduduk Melayu merupakan penduduk majoriti negara ini, proporsi penduduk Melayu di bandar adalah kecil. Penduduk bandar terdiri sebahagian besarnya daripada penduduk China dan 'lain-lain'. Walau bagaimanapun proporsi penduduk Melayu di bandar telah bertambah sejak tahun 1947 dan terutamanya sejak tahun 1970, berikutan dengan pelaksanaan Dasar Ekonomi Baru. Sebenarnya, boleh dianggap bahawa perbandaran selepas tahun 1970 adalah satu fenomena Melayu dan ini berkait rapat dengan strategi "Deliberate Malay Urbanisation" di bawah dasar tersebut.

Pada masa ini, penduduk Melayu terdiri hampir setengah daripada penduduk bandar di Malaysia. Pengurangan proporsi penduduk Cina berlaku dengan jelas terutamanya sejak tahun 1970 dan ini sebahagian besarnya disebabkan oleh pertambahan perlahan penduduk Cina di bandar. Proporsi penduduk Melayu dan china di bandar kini hamper sama dan dianggarkan bahawa penduduk Melayu akan bertambah lagi pada masa-masa akan datang.

Jadual 5. Penduduk Bandar mengikut Kumpulan Etnik 1931-1991 (%)

Etnik/Tahun	1931	1947	1957	1970	1980	1991
Melayu	5.0	7.3	11.2	14.9	25.4	45.6
China	28.8	31.1	44.7	45.5	55.9	43.7
India	19.0	12.3	10.6	10.8	14.2	10.1
Lain-lain	47.2	49.3	40.8	37.8	4.5	0.6

Sumber: United Nations 1982; Kerajaan Malaysia 1996

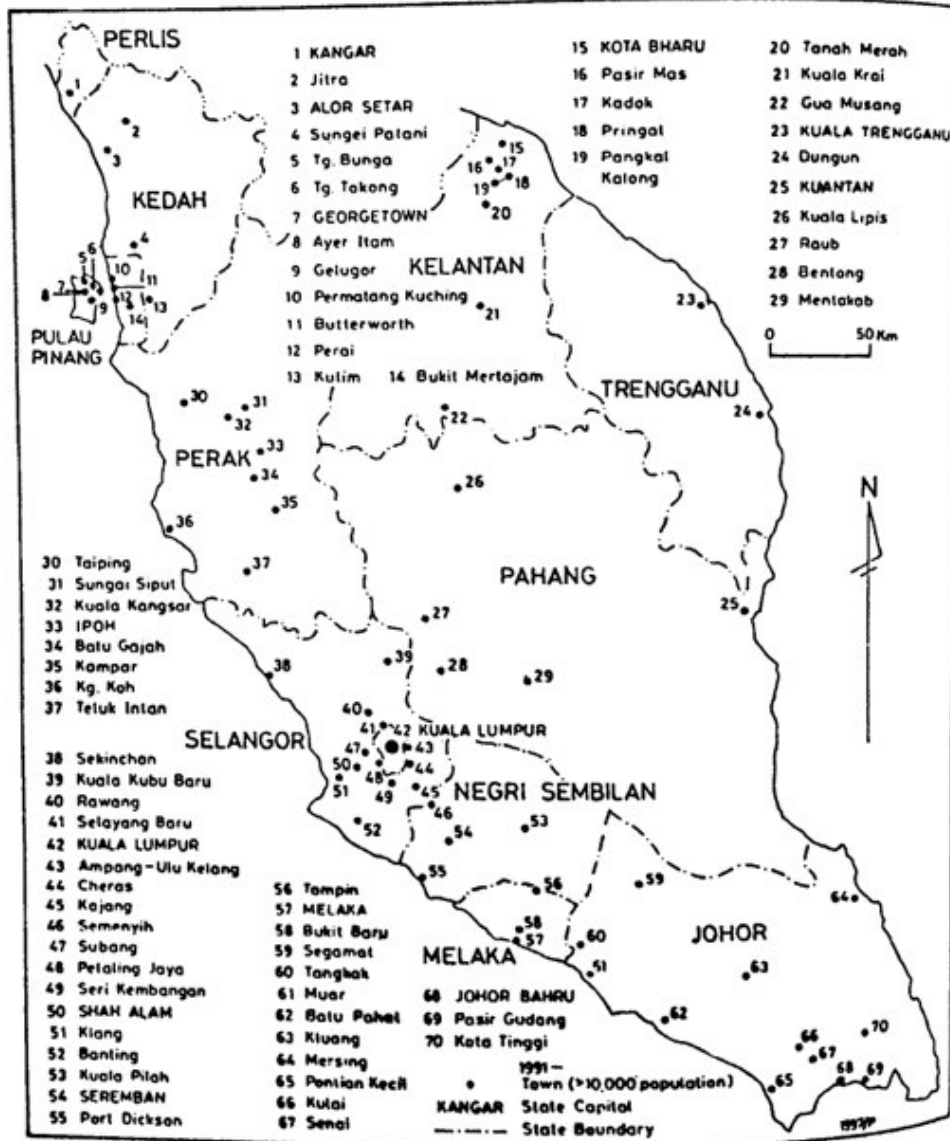
Negara ini telah mengalami sejarah perbandaran yang lama dan telah menyaksikan perubahan dalam proporsi serta taburan penduduk bandar. Peningkatan tahap

perbandaran telah juga disertai oleh pertumbuhan bandar-bandar . Walaupun definisi sesebuah bandar telah berubah-ubah, tetapi amnya penduduk 10,000 orang adalah saizambang yang digunakan. Pertumbuhan pusat-pusat bandar tidak boleh dipisahkan daripada pembangunan sesebuah negara amnya dan pertumbuhan penduduk dan ekonomi khususnya.

EVOLUSI PERKEMBANGAN PETEMPATAN BANDAR 1911-1990-AN

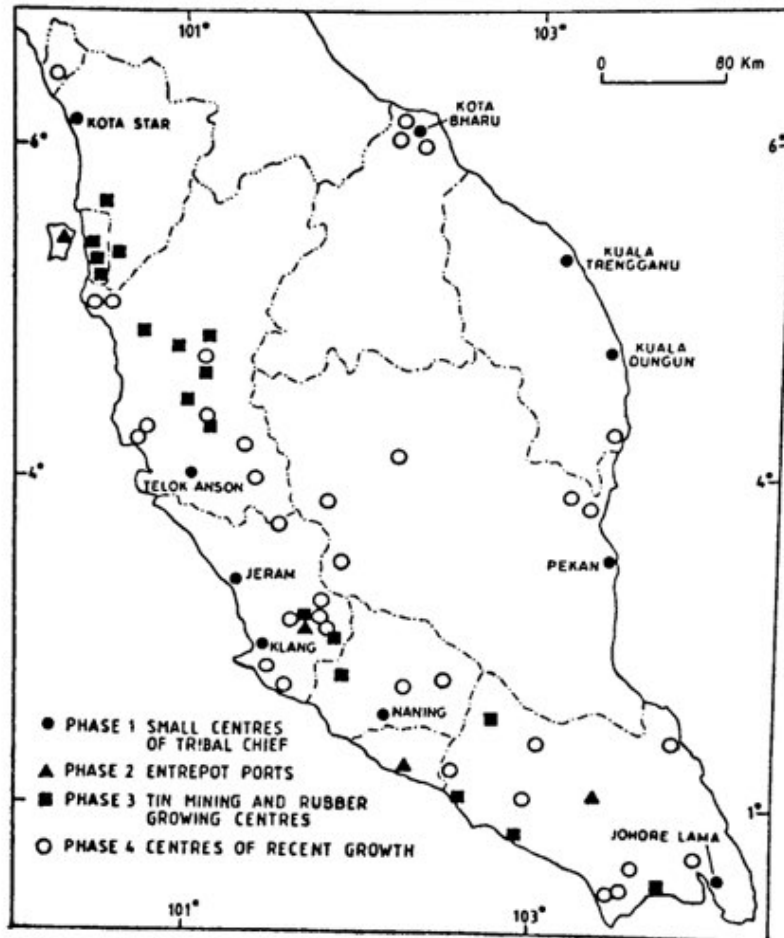
Malaysia telah mengalami pembangunan bandar selama lebih kurang satu abad dan bilangan petempatan bandar masih bertambah. Bilangan ini telah bertambah daripada 8 pada tahun 1911 kepada lebih daripada 74 pada tahun 1991 (Cho 1990) dan kebanyakan daripada petempatan ini sendiri telah mengalami perubahan fizikal dan sosio-ekonomi. Taburan petempatan yang mempunyai penduduk lebih daripada 10,000 orang di Semenanjung Malaysia ditunjukkan dalam rajah 5.

Dari segi sejarah, perkembangan bandar di negara ini bermula seawal abad ke-15. Pertumbuhan bandar sehingga tahun 1960-an dilihat dalam kemunculan pusat-pusat bandar dengan fungsi yang berbeza, termasuk pusat tribal, entreport, pusat perlombongan dan getah serta pusat-pusat yang dirancang (Rajah 6). Pertumbuhan bandar bermula apabila Melaka diubah daripada sebuah perkampungan nelayan kepada pusat kesultanan Melayu (Sendut 1962), dan akhirnya menjadi pusat perdagangan di Asia Tenggara. Dengan perkembangan kegiatan perdagangan pada tahun 1511 beberapa lagi ibu negeri, Negeri Melayu berkembang dan menjadi penting. Pertumbuhan bandar pada abad ke-19 belas berkait dengan perjumpaan bijih timah, dan kegiatan perlombongan menarik ramai pedagang dan pekerja yang telah membangunkan pusat-pusat perlombongan seperti Taiping, Ipoh, Kuala Lumpur dan Seremban. Kemudiannya, pengenalan kegiatan perladangan getah membawa kepada pembangunan pusat-pusat seperti Kulim, Alor Gajah, Segamat, Keluang dan Kota Tinggi. Pada tahun 1911, terdapat 8 buah pusat bandar yang mempunyai penduduk 10,000 ke atas yang mana tiga adalah di negeri Perak dan satu masing-masing nya di negeri Kelantan, Melaka, Pulau Pinang, Selangor dan Trengganu. Pada tahun 1931, bilangan petempatan bandar bertambah menjadi 16 dan sehingga masa tersebut hampir setiap negeri mempunyai sekurang-kurangnya sebuah petempatan bandar. Pada pertengahan abad ke-19, beberapa bandar pesisir pantai muncul di Kota

Rajah 5. Petempatan-petempatan dengan penduduk 10,000 orang dan lebih 1991

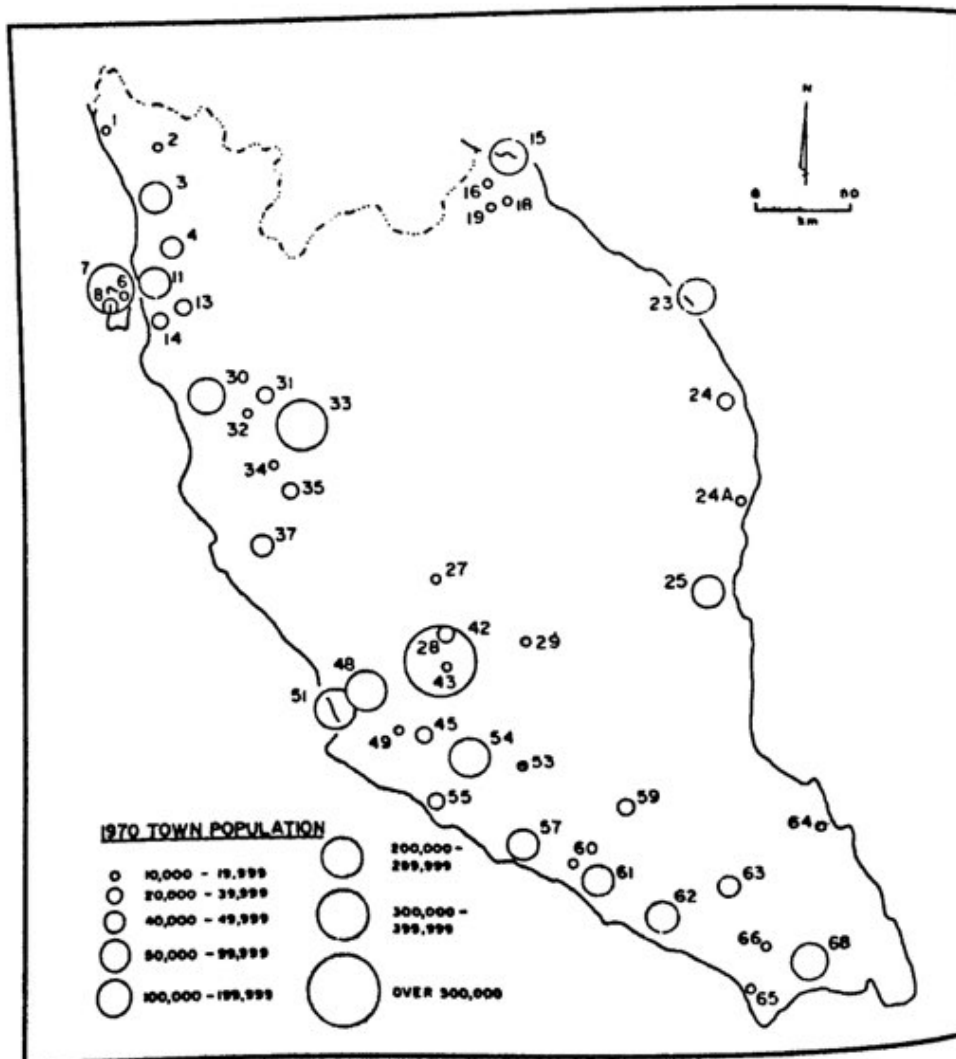
Bahru, Kuala Trengganu, Kuala Dungun, Pekan, Johor Lama, Kelang dan beberapa lagi.

Rajah 6. Taburan dan Pola bandar awal

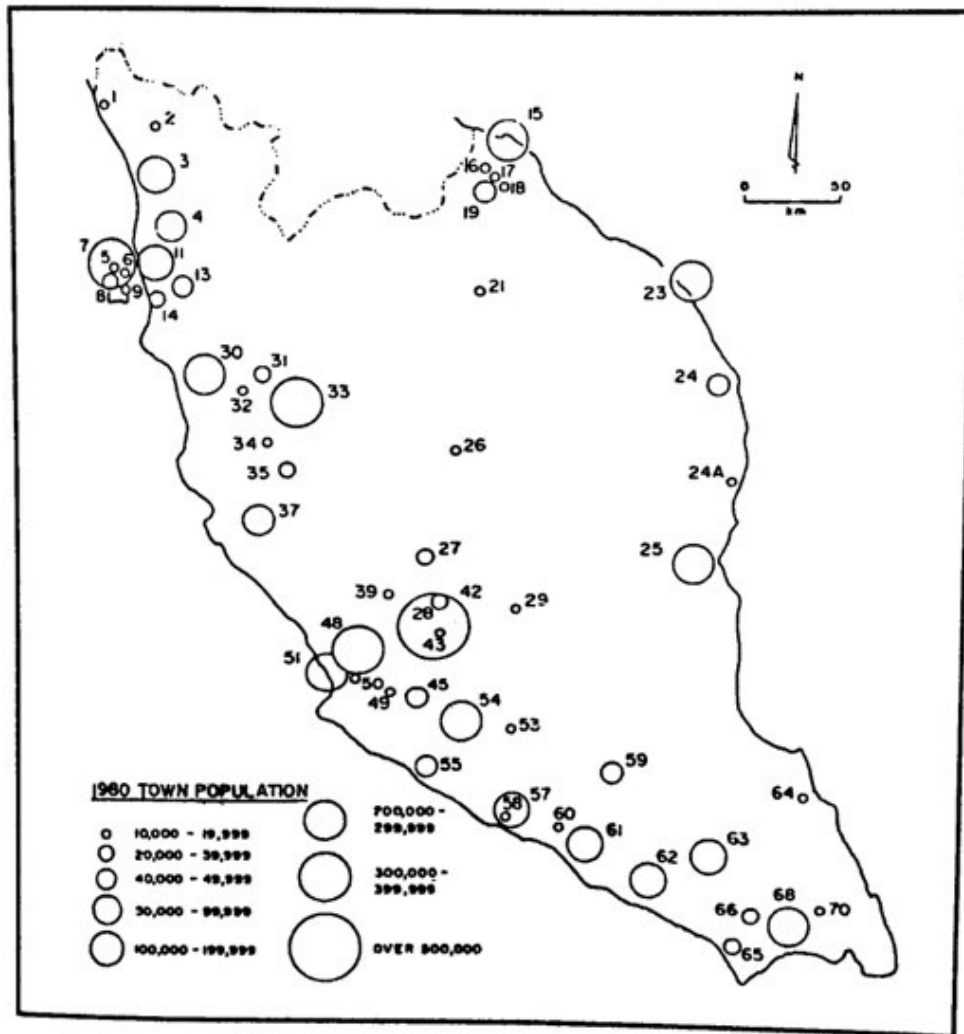
Pada tahun 1957, terdapat 37 buah petempatan bandar dan pada masa tersebut proses sub-urbanisasi telah mula berlaku di sesetengah negeri seperti Johor, Kedah, Perak, Pulau Pinang, Selangor dan Trengganu (Aiken 1982). Disamping pertambahan dalam bilangan petempatan bandar, bandar-bandar juga mengalami

perkembangan dari segi keluasan terutamanya bandar-bandar Georgetown dan Kuala Lumpur. Tahun 1970 menandakan permulaan era perbandaran dan pertumbuhan bandar yang pesat. Tempoh 1970-80 menyaksikan juga penambahan bilangan bandar-bandar di negeri-negeri Pantai Timur Semenanjung (Rajah 7).

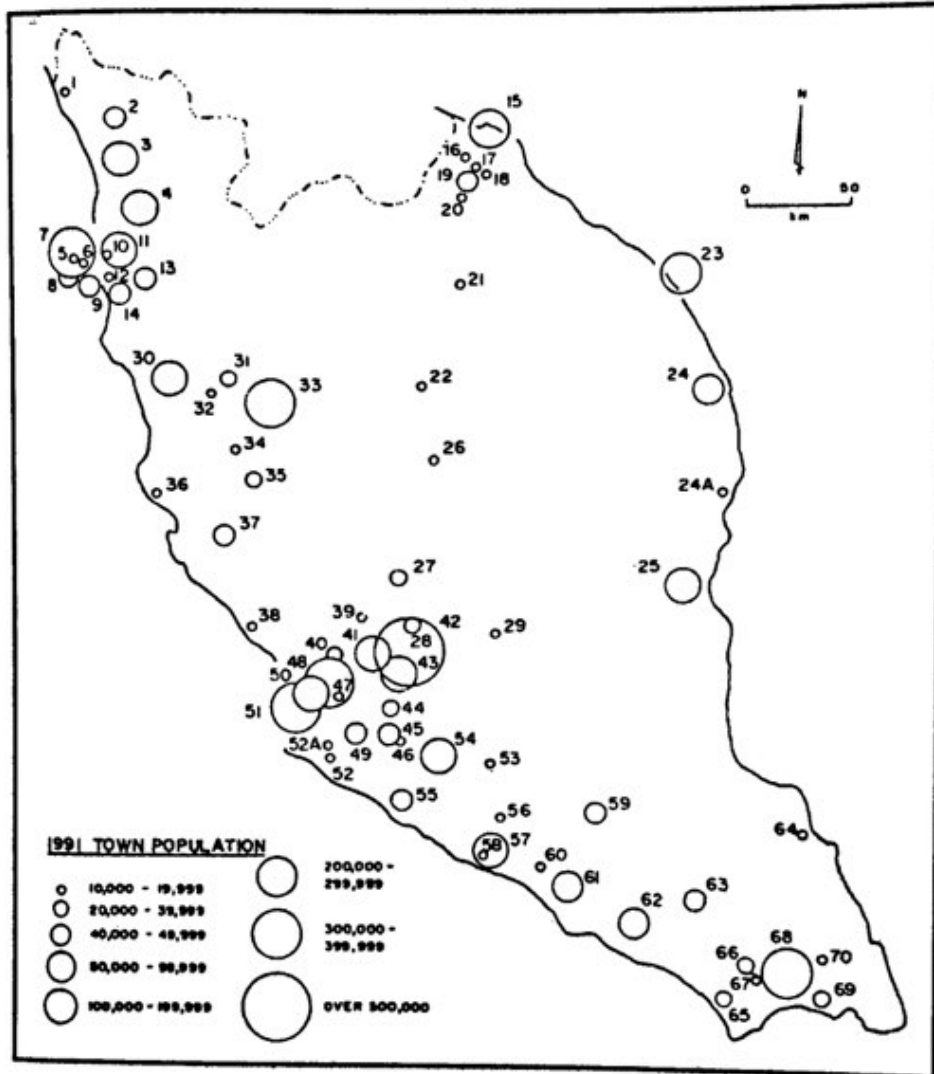
Rajah 7. Taburan dan Pola bandar pada tahun 1970

Dekad berikutnya iaitu 1980-90, adalah tempoh di mana proses perbandaran dalam wilayah adalah lebih penting. Seperti tahap perbandaran, pertumbuhan bandar juga adalah tidak sama rata, dimana pusat-pusat bandar terletak kebanyakannya di bahagian barat Semenanjung dan ini amat berkait rapat dengan tahap pembangunan negeri-negeri pada keseluruhannya (Rajah 8).

Rajah 8. Taburan dan Pola bandar 1980

Taburan petempatan bandar pada masa ini adalah modifikasi taburan awal. Secara keseluruhannya, bilangan petempatan bandar bertambah, kepentingan bandar-bandar di Pantai Barat juga bertambah dan polarisasi perbandaran di tiga kawasan utama iaitu Utara, Selatan dan Tengah adalah juga amat jelas sekali (Rajah 9). Proses globalisasi yang pesat terutamanya sejak akhir tahun 1980an, mempunyai berbagai kesan keatas struktur perbandaran dan pembangunan negara-negara membangun (Douglass, 1995). Dari segi pembangunan dan perbandaran di Malaysia dua pola utama yang muncul adalah, pertama, polarisasi pembangunan di beberapa kawasan perbandaran dan ini secara langsung mempunyai implikasi keatas fenomena ketidakseimbangan pembangunan di negara ini. Adalah dianggarkan bahawa masalah ketidakseimbangan "antara dan dalam wilayah" kini mengatasi masalah ketidakseimbangan antara kawasan bandar dan luar- bandar yang telah lama wujud. Kedua, proses globalisasi juga telah menggalakkan pembangunan wilayah perbandaran-mega (mega-urban regions). Wilayah-wilayah perbandaran yang besar ini akan mempunyai ciri-ciri, potensi dan masalah pembangunan yang tersendiri dan dengan itu akan mempunyai keperluan pembangunan dan perancangan yang khusus.

Rajah 9. Taburan dan Pola bandar 1991

RUMUSAN

Daripada perbincangan diatas, jelas bahawa proses perbandaran dan pertumbuhan bandar di Semenanjung Malaysia telah mengikuti pola yang ditinggalkan oleh kerajaan penjajah. Pusat-pusat bandar berasal daripada pusat-pusat pelabuhan dan eksploitasi sumber di kawasan pinggiran mereka membawa kepada perkembangan lain-lain pusat. Pusat-pusat ini di hubungkan oleh jaringan jalan keretapi dan jalan raya yang lengkap dan melalui masa satu jaringan petempatan yang berintegrasi telah dibentuk. Sistem perbandaran di Malaysia bermula dengan sistem hierarki berbagai-nod, dan kemudian berubah kearah kecenderungan penumpuan pada satu bandaraya primat, iaitu Kuala Lumpur. Walau bagaimanapun, dasar penyebaran tahun-tahun 1970-an telah membawa kepada perkembangan pusat-pusat bandar ke seluruh Semenanjung dan menghasilkan satu hierarki bandar yang seimbang. Perkembangan terkini pula seakan-akan memberi penumpuan pada kawasan-kawasan perbandaran tertentu dan ini bukan sahaja akan mengakibatkan ketidakseimbangan perbandaran tetapi juga pembangunan kawasan-kawasan perbandaran yang besar yang mempunyai implikasi yang tersendiri. Ini akan mempunyai implikasi bidang perancangan bandar khususnya dan aspek perbandaran dalam pembangunan nasional amnya.

RUJUKAN

- AIKEN, R.S. et al. 1982. *Development and Environment in Peninsular Malaysia*. Singapore: McGraw Hill
- CHO, G. 1990. *The Malaysian Economy: Spatial perspectives*. London and New York; Routledge.
- DOUGLASS, M. 1995. Global Interdependence and Urbanisation: planning for the Bangkok Mega-Urban Region. In T.G Mc Gee, and I.M Robinson. Eds. *The mega-Urban Regions of Souteast Asia*. Vancouver: UBC Press
- Hamzah Sendut. 1962. Patterns of Urbanisation in Malaya. *Journal of Tropical Geography*, 16: 114-130
- JACKSON, J.C 1968. *Planters and Speculators: Chinese and European Enteprise in Malaya 1786-1921*. Kuala Lumpur: University Malaya Press.
- Kerajaan Malaysia. 1971. *Rancangan Malaysia Kedua 1971-74*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1976. *Rancangan Malaysia Ketiga 1975-80*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1981. *Rancangan Malaysia Keempat 1981-85*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1985. *Kajian Separuh Penggal Rancangan Malaysia Keempat 1981-85*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1986. *Rancangan Malaysia Kelima 1986-90*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1989. *Kajian Separuh Penggal Rancangan Malaysia Kelima 1986-90*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1990. *Rancangan Jangkamasa Panjang Kedua 1990-2000*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1991. *Rancangan Malaysia Keenam 1991-95*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1994. *Kajian Separuh Penggal Rancangan Malaysia Keenam 1991-95*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1996. *Rancangan Malaysia Ketujuh 1996-2000*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Kerajaan Malaysia. 1999. *Kajian Separuh Penggal Rancangan Malaysia Ketujuh 1996-2000*. Kuala Lumpur: Pencetakan Negara
- Saw Swee Hock 1983. *The Population of Peninsular Malaysia*. Singapore :
- United Nations 1982. *Migration, Urbanisation and Development in Malaysia*, Country Report. New York: United Nations